

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 2(48) 2025

УДК 373.3:502.2(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2\(48\)-762-772](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-2(48)-762-772)

Нінова Тетяна Степанівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0000-0002-7499-6862>

Зорочкіна Тетяна Сергіївна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

Степанова Наталія Михайлівна кандидат філософських наук, доцент кафедри дошкільної та спеціальної освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0000-0002-6842-629X>

Здір Дарина Русланівна викладач кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0009-0009-4715-7025>

Гуйван Людмила Вікторівна викладач кафедри початкової освіти, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, <https://orcid.org/0009-0004-8915-8409>

ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА З ПРИРОДОЗНАВСТВА РІДНОГО КРАЮ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Анотація. У статті розглянуто проблему формування екологічної компетентності молодших школярів засобами дослідницької роботи з природознавства рідного краю на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «екологічна компетентність», його складові та значення для забезпечення гармонійної взаємодії людини і природи. Схарактеризовано методичні підходи до організації дослідницької роботи учнів початкової школи з природознавства рідного краю як одного з ефективних засобів розвитку екологічної компетентності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Розкрито значення краєзнавства як основи для формування екологічної компетентності та визначено його роль у освітньому процесі початкової школи. Узагальнено принципи та методи, які сприяють залученню учнів до дослідницької роботи, що дозволяє формувати в них екологічно доцільну поведінку, відповідальність

за стан довкілля та здатність приймати екологічно виважені рішення. Серед принципів, яких доцільно дотримуватися у дослідницькій діяльності природничого напрямку при формуванні екологічної компетентності в учнів початкової школи визначено принципи відбору навчальної інформації екологічного напрямку (підбір інформації пов'язаної з навчальним матеріалом інтегрованого шкільного курсу «Я досліджую світ», особисту значущість екологічної інформації для учнів, відповідність подачі екологічного матеріалу у відповідності до віку учнів та їх пізнавальної активності; принципи відбору методів формування екологічної компетентності учнів (забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, формування навичок еколого-доцільної діяльності, стимулювання інтересу учнів засобами групової роботи у ігрових і проблемних ситуаціях, формування дослідницьких умінь, інтеграція навчального матеріалу для формування екологічного мислення учнів, формування умінь співставлення, методів індуктивного та дедуктивного мислення для розумінні наслідків порушень екологічної рівноваги та можливостей відновлення екологічних систем). Встановлено, що екологічне краєзнавство на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяє розвитку в учнів екологічного мислення та усвідомлення необхідності гармонійного співіснування з природою. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення процесу формування екологічної компетентності молодших школярів через використання краєзнавчого підходу та дослідницької діяльності.

Ключові слова: екологічна компетентність, молодші школярі, дослідницька діяльність, краєзнавство, інтегрований курс «Я досліджую світ», екологічна освіта.

Ninova Tetiana Stepanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0002-7499-6862>

Zorochkina Tetiana Serhiivna Doctor of Pedagogical Sciences, professor, head of the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0002-6321-0852>

Stepanova Nataliia Mykhailivna Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Preschool and Special Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0002-6842-629X>

Zdir Daryna Ruslanivna lecturer of the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, <https://orcid.org/0009-0009-4715-7025>

Huivan Liudmyla Viktorivna lecturer of the Department of Primary Education, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, <https://orcid.org/0009-0004-8915-8409>

RESEARCH WORK IN NATURAL SCIENCE OF THE NATIVE REGION AS A WAY TO FORM ECOLOGICAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»

Abstract. The article examines the problem of developing ecological competence in younger schoolchildren through research activities in local environmental studies during lessons in the integrated course «I Explore the World». It analyzes scientific approaches to defining the concept of «ecological competence», its components, and its significance for ensuring harmonious interaction between humans and nature. The methodological approaches to organizing research work in primary school environmental studies are characterized as one of the effective means of developing ecological competence in the «I Explore the World» course. The article reveals the importance of local environmental studies as a foundation for ecological competence formation and determines its role in the educational process of primary school. The study generalizes principles and methods that facilitate students' engagement in research activities, helping them develop environmentally appropriate behavior, responsibility for the environment, and the ability to make environmentally sound decisions. Among the principles that should be followed in research activities related to nature studies, the article identifies principles for selecting educational information on ecology (ensuring its relevance to the content of the integrated course, its personal significance for students, and its age-appropriate presentation). Additionally, the article outlines principles for selecting methods of ecological competence formation (encouraging active cognitive activity, developing environmentally appropriate skills, stimulating student interest through group work, games, and problem-solving activities, fostering research skills, integrating educational material to develop ecological thinking, and using inductive and deductive reasoning to understand ecological balance disruptions and restoration opportunities). It is established that incorporating local environmental studies into the «I Explore the World» course promotes the development of ecological thinking in students and raises awareness of the necessity of harmonious coexistence with nature. The article offers recommendations for improving the process of ecological competence formation in younger schoolchildren through the use of local environmental studies and research activities.

Keywords: ecological competence, primary school students, research activities, local studies, integrated course «I Explore the World», ecological education.

Постановка проблеми. Питання екологічної освіти досить активно досліджується впродовж останніх десятиліть, проте сучасність вимагає дослідження питання формування саме в учнів молодшого шкільного віку екологічної компетентності та розробки відповідного методичного супроводу.

Мета та завдання початкової освіти, компетентності, які визначені в Державному стандарті 2018 року, зумовлюють потребу удосконалення змісту, пошуку сучасних технологій, способів, методів і форм організації освітнього процесу в школі та позаурочної діяльності молодших школярів, спрямованих на формування їх екологічної компетентності.

На сьогодні розуміння поняття «екологічна компетентність» розглядається не тільки як складова природничої компетентності людини, а як основа нового мислення людства. Для України надзвичайно актуальною є проблема екологічної компетентності кожної людини, що пов'язано як із загальними проблемами екологічного стану довкілля України, так і катастрофою у Чорнобилі та війною, яка зумовила значні порушення природної рівноваги і руйнування екологічних систем на території країни. Тому, на екологічну освіту і виховання молодого покоління покладаються значні надії суспільства щодо формування нової генерації людей з екологічним мисленням, високим рівнем екологічної культури, а це означає необхідність формування з раннього віку, а саме, в учнів початкової школи навичок екологічно доцільного способу життя і діяльності. Одним із дієвих способів формування екологічної компетентності молодших школярів є залучення їх до дослідницької роботи з природознавства рідного краю. Саме такий підхід дозволяє не лише передавати учням знання про природу, а й формувати в них практичні навички взаємодії з довкіллям, екологічно доцільну поведінку, відповідальність за стан природи та вміння приймати екологічно свідомі рішення.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» створює сприятливі умови для реалізації дослідницької діяльності, адже його структура передбачає вивчення природничих об'єктів і явищ у взаємозв'язку з соціальними, історичними та культурними аспектами життя дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування природничих і екологічних компетентностей завжди знаходилася у полі зору вчених, як необхідна складова гармонійно розвиненої особистості. Одним з перших поставлено питання формування екологічної культури В. Вернадським, який вивчав особливості людського чинника на існування світу. Він вважав, що сутність екологічної проблеми полягає у невідповідності людської культури і технологічних змін, які вони приносять у цей світ. Тобто проблема лежить «всередині», а не зовні людської сутності [1, с. 46].

Сьогодні потрібно формувати таку систему цінностей, таких переконань у молоді, щоб у будь яких політичних чи економічних хвилях підйомів і падінь головним імперативом людства завжди було збереження природних систем як основи життя людства. У сучасній науці вагомий внесок у вирішення проблем екологічної освіти, розробку теоретичних і практичних положень зробили вчені: Л. Білик, Л. Лук'янова, К. Ситник, Г. Сікорська, А. Степанюк, Є. Гірусов, М. Дробноход, В. Крисаченко та інші. Методичні підходи до формування

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 2(48) 2025

екологічної компетентності визначено у працях Н. Пустовіт, В. Маршицька, Л. Руденко, С. Совгіра, Л. Титаренко, С. Шмалей, Г. Тарасенко, І. Коновальчук та інших [9; 10; 11; 12; 16, 17]. Попри значну кількість досліджень питання формування екологічної компетентності молодших школярів засобами дослідницької роботи з природознавства рідного краю на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» залишається недостатньо вивченим.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення висуває потребу у компетентній особистості, яка на основі самостійного критичного мислення і соціальної відповідальності буде здатна вирішувати проблем і знаходити раціональні шляхи їх рішення. Екологічна компетентність особистості є важливою у вирішенні значної кількості життєвих завдань людини, яка передбачає пошук вирішення проблем з точки зору пріоритетності цінності збереження довкілля та відповідає головним завданням освіти для сталого розвитку суспільства. Результатом є комплекс знань, умінь, ставлень, досвіду, і поведінкової моделі діяльності людини, поєднання інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною екологічною діяльністю.

Поняття «екологічна компетентність» трактується у певних розуміннях таким чином (Табл 1.).

Таблиця 1.

**Поняття «екологічна компетентність»
(у трактуванні різних авторів)**

Автор	Поняття
Л. Титаренко (2007)	Здатність застосовувати екологічні знання й досвід у професійних і життєвих ситуаціях, керуючись пріоритетністю екологічних цінностей і непрагматичною мотивацією взаємодії з довкіллям на основі усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем і відповідальності за екологічні наслідки власної діяльності.
Я. Логвінова (2014)	Інтегральна характеристика, що є системною цілісністю набутих екологічних цінностей, засвоєних екологічних знань, способів діяльності з вивчення і дослідження явищ, об'єктів і процесів навколишнього середовища.
Н. Куриленко (2015)	Набута у процесі навчання інтегральна готовність і здатність учня до екологічної діяльності, що ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді та ціннісних орієнтаціях особистості.
І. Коновальчук (2016)	Синтез особистісних якостей, творчих здібностей, знань, умінь та індивідуального досвіду, цілісність яких забезпечує здатність людини вмотивовано будувати свою життєдіяльність у гармонії з навколишнім середовищем.
О. Федій (2022)	Здатність учнів застосовувати екологічні знання та ефективно вирішувати екологічні проблеми у повсякденному житті.

На нашу думку, екологічна компетентність передбачає як здатність учнів початкової школи бачити екологічні проблеми у природному

середовищі, передбачати їх наслідки, розуміти їх природні і соціальні причини, застосовувати набуті знання для вирішення окремих екологічних проблем так і співвідносити свої повсякденні дії з вимогами щодо забезпечення гармонійного існування людини і природи.

Базовою основою у процесі формування екологічної компетентності учнів є становлення наукової картини світу, яка представляє собою сукупність наукових, філософських, соціальних, моральних, естетичних поглядів на світ. Складовими формування наукової картини світу в учнів початкової школи є наукові поняття, закони, принципи і теорії.

Шкільний етап життя дитини характеризується отриманням значної кількості інформації з різних галузей наук і становлення різного роду компетентностей, які передбачені навчальною програмою початкової школи. Досить часто набута інформації містить уривчастий, не упорядкований характер і не є важливими з погляду дитини.

Формування цілісної картини про навколишній світ з екологічної точки зору є одним із завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який дозволяє виділити суттєві сторони буття людини, її розвитку, цінностей, перспектив. Такий підхід до формування екологічної картини світу у молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» надає особистісні характеристики природним процесам і дає можливість сукупність розрізнених знань різних наукових напрямів перевести в систему взаємозв'язків, на цій основі сформувані вміння, екологічні переконання та прагнення до діяльності.

Загалом, формування екологічної компетентності у молодших школярів передбачає засвоєння учнями основних понять, фактів, закономірностей щодо природи, усвідомлення матеріальної і духовної її цінності, розуміння необхідності гармонійних відносин людини і природи та збереження і примноження її багатств, пізнання світу у єдності з морально-естетичними переживаннями [8].

У колективній роботі, з визначення особливостей екологічної компетентності учнів, Л. Липова відзначає, що важливою умовою перетворення зовнішніх мотивів екологічної діяльності учнів на внутрішні є природо-доцільна діяльність [7].

На нашу думку, одним з перспективних формування екологічної компетентності учнів початкової школи є використання засобів самої природи у дослідницькій роботі з учнями. Використання умов безпосереднього контакту учнів з об'єктами природи та активна діяльність з її вивчення і збереження слугує, реальним та дієвим засобом у формуванні внутрішніх мотивів становлення екологічної компетентності молодших школярів.

Таким дієвим підходом є дослідницька робота з природознавства рідного краю як спосіб формування екологічної компетентності учнів початкової школи

Краєзнавство як сукупність даних про рідний край зародилося у далекому минулому. Збереження людьми інформації про історію, традиції, природу рідного краю, її різноманіття, ставлення людей до рослин та тварин, які мешкають у рідній місцевості, навколишньому світі є складовою у формуванні національної самосвідомості. Розвиток краєзнавчого руху спрямований, з педагогічної точки зору, на формування національно-культурної самосвідомості нації. Значна кількість досліджень у означеній галузі вказує на розуміння науковців його ролі у становленні світоглядних позицій і вихованні молодого покоління [5].

У педагогічну науку термін «краєзнавство» ввів В. Уланов, описавши застосування краєзнавчого матеріалу у навчальному процесі школи, необхідності ведення краєзнавства у плани підготовки майбутніх учителів. Підходи щодо розуміння поняття є різні, але, в більшості, краєзнавство визначають як метод наочного навчання, як пропедевтичний курс, складову освітнього процесу та інші. М. Костиця виокремив такі функції краєзнавства як: педагогічну - дидактичний принцип для підвищення ефективності навчально-виховного процесу в освітніх закладах; пропедевтичну - елементарний курс шкільної географії і природознавства; складову географічної науки з її методами дослідження [6].

П. Тронько зазначає, що краєзнавство є сукупністю наукових дисциплін, різних за змістом і методами дослідження, утворює науковий рух з популяризації знань про край і регіон, громадський рух зі збереження спадщини краю, відродження духовності [14].

Організація краєзнавчої роботи у новій українській школі потребує взаємозв'язку краєзнавчого принципу з іншими дидактичними принципами, а саме: науковості, системності і послідовності, доступності, урахування індивідуальних особливостей щодо вікових і індивідуальних можливостей, комплексного підходу та узгодження з різними навчальними предметами і методами навчання. Важливим є врахування регіонального принципу, тобто ознайомлення з місцевими природничими, культурними історичними особливостями [3].

За визначенням вченої З. Крамської «краєзнавство є цілісна динамічна система, науково-освітній напрям, який спрямований на пізнання як історичного так і соціального й природничого компонентів середовища існування людини» [3, с.54]. Наше дослідження надає увагу таким аспектам краєзнавства як багатогалузевості, багатопроблемності та інтеграційним особливостям. Територія існування особистості у краєзнавчій діяльності виступає не тільки як об'єкт дослідження, але й як системоутворюючий чинник, який виконує декілька функцій, а саме: інформаційно наукову, освітню, просвітницько-виховну.

В. Обозний [11] виділяє зовнішні та внутрішні функції краєзнавчої освіти та різні об'єкти краєзнавчих досліджень: географічне краєзнавство,

предметом якого є природничо-географічна система певної місцевості і досліджує природничо-географічну і соціально-географічну складову; біологічне краєзнавство, предметом якого є ознайомлення з флорою і фауною місцевості, їх особливостями, існуючими біогеоценозами, ролі господарської діяльності людини на існування екосистем, унікальністю щодо видового біорізноманіття; історичне краєзнавство, предметом якого є вивчення етнічних груп, історії, традицій, розвитку, духовної культури, віросповідання, звичаїв і традицій, а головне є збереження їх у народі для майбутніх поколінь.

Окремо, вчені виділяють екологічне краєзнавство, яке спрямоване на усвідомлення кожною людиною сучасного стану екологічних проблем, формування особистої відповідальності кожного за збереження і примноження біологічного різноманіття та середовищ їх існування, розумне використання природних ресурсів рідного краю. Екологічний аспект краєзнавства виявляється у вивченні природних складових рідного краю, їх неповторності й особливості, вихованні дбайливого ставлення до природного середовища.

Дослідження природи рідного краю, на нашу думку, ефективний напрям формування екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Формування екологічної компетентності учнів в процесі природознавчої дослідницької діяльності відбувається на засадах принципів гуманізації і гуманітаризації, інтеграції і диференціації через особистісно-орієнтовані технології освіти. Можливості самореалізації особистості учнів, їх соціальна адаптація, спільна діяльність в гуртковій краєзнавчій роботі є умовою становлення екологічно свідомого громадянина своєї країни.

У зв'язку з цим ми означимо такі групи принципів, які доцільно дотримуватися у дослідницькій діяльності учнів природничого напрямку при формуванні екологічної компетентності в учнів початкової школи: принципи відбору навчальної інформації екологічного напрямку (підбір інформації пов'язаної з навчальним матеріалом інтегрованого шкільного курсу «Я досліджую світ», особисту значущість екологічної інформації для учнів, відповідність подачі екологічного матеріалу у відповідності до віку учнів та їх пізнавальної активності; принципи відбору методів формування екологічної компетентності учнів (забезпечення активної пізнавальної діяльності учнів, формування навичок еколого-доцільної діяльності, стимулювання інтересу учнів засобами групової роботи у ігрових і проблемних ситуаціях, формування дослідницьких умінь, інтеграція навчального матеріалу для формування екологічного мислення учнів, формування умінь співставлення, методів індуктивного та дедуктивного мислення для розумінні наслідків порушень екологічної рівноваги та можливостей відновлення екологічних систем).

Однією з ефективних педагогічних дій щодо становлення екологічної компетентності в учнів початкової школи є метод «родинного аудиту», а саме дослідження особистого та родинного стилю життя з екологічної точки зору.

На основі запропонованих питань проводять якісну і кількісну оцінку аспектів еколого-доцільної поведінки сім'ї щодо господарювання вдома, сортування сміття, спостережень і вимірювань витрат води, світла, тепла. На основі підрахунків і аналізу сім'єю затрат можливе удосконалення ведення господарства з екологічної точки зору.

Активна пізнавальна діяльність учнів початкової школи згідно другого запропонованого принципу включає екологічно-доцільну діяльність з вивчення природи свого краю. Цей напрям ефективний при єдності і інтеграції краєзнавчого матеріалу з програмовим матеріалом освітніх галузей в початковій школі, за умов добору краєзнавчого матеріалу з урахування вікових і психологічних особливостей учнів, поєднанні навчальної і поза навчальної діяльності при формуванні екологічної компетентності учнів.

Ми виділяємо такі напрями і теми дослідницької роботи учнів, які найбільш сприятливі у формуванні екологічної компетентності учнів початкової школи: родина (історія і традиції), рідний край (флора і фауна), вода, сміття, рослини, здоров'я. Кожна тема передбачає дослідження екологічних взаємозв'язків людини і природи, дбайливе ставлення до середовища життя і розуміння особистої відповідальності за стан довкілля.

Необхідно відмітити, що сучасний підхід до організації краєзнавчої роботи у новій українській школі повинен бути пов'язаний не лише зі змістом інтегрованого курсу «Я досліджую світ», а й іншими навчальними предметами, різними за змістом і методами досліджень, що у сукупності ведуть до пізнання природи, її законів, різноманітності і культури. Важливим у дослідницькій діяльності, яка спрямована на формування екологічної компетентності є введення завдань різних напрямів і рівнів пізнання, як спостереження фактів екологічних закономірностей у природних системах, так і пошуку причин порушень та розробки правил, які попереджують негативні впливи на середовище людини своєю діяльністю.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Дослідницька робота з природознавства рідного краю є ефективним засобом формування екологічної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Залучення учнів до практичних досліджень, спостережень та експериментів сприяє не лише поглибленню знань про природу, але й розвитку відповідального ставлення до навколишнього середовища. Реалізація таких досліджень у початковій школі дозволяє: сформуванню усвідомлене ставлення до природних ресурсів рідного краю; розвинути навички критичного мислення, аналізу та узагальнення екологічної інформації; виховати екологічно свідомого громадянина, який здатен приймати рішення на користь збереження довкілля. Подальші дослідження в цьому напрямі можуть бути зосереджені на обґрунтуванні та перевірці педагогічних умов формування екологічної компетентності молодших школярів засобами дослідницької роботи з природознавства рідного краю на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Література:

1. Вернадський В. І. Біосфера і Ноосфера. Київ: Якобоо, 2016, 576 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
3. Крамська З. М. Методологічні вимоги щодо реалізації принципу краєзнавства в умовах Нової української школи. Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки» 2018. № 12. С. 52- 55.
4. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів / І. Коновальчук // Молодь і ринок. 2016. № 5. С. 20-24.
5. Кузьма-Качур М.І., Горват М.В. Основи краєзнавства: навчальних посібник. Київ: Ліра-К, 2019. 256 с.
6. Костиця М. Ю. Національне краєзнавство: актуальні питання теорії і методології // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Наук. зб. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. С. 3-9.
7. Липова Л. Український науковий журнал «Освіта регіону» / Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В. // Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. 2012. № 3. С. 246.
8. Липова Л., Лукашенко Т., Малишев В.. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти. Освіта регіону: Політологія, психологія, соціальні комунікації. 2012 , №3. С. 246.
9. Матвєєва Н. О. Теорія і методика виховання: формування екологічної культури молодших школярів: Навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ. 2013. 147 с.
10. Маршицька В.В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / Маршицька В.В. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Київ, 2005. Кн.2. Вип.8. С. 20-24.
11. Обозний В.В. Краєзнавча підготовка вчителя: теоретичні і організаційно-практичні аспекти / За ред. проф. Л.П.Вовк. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2001. – 254 с.
12. Титаренко Л.М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 22 с.
13. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти. Київ : ТД «Освіта-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
14. Тронько П. Українське краєзнавство в ХХ столітті. Київ: Ліра К, 2002.
15. Федій О., Макаренко Я., Мірошніченко Т. Формування екологічної компетентності молодших школярів засобами екологічної стежки. Естетика і етика педагогічної дії. 2022. №26. С. 216–230
16. Формування екологічної компетентності школярів: наук. метод.посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Коленькова. Київ: Педагогічна думка, 2008. 64 с.
17. Шмалей С. В. Система екологічної освіти в загальноосвітній школі в процесі вивчення предметів природничо-наукового циклу: дис. доктора пед. наук: 13.00.01 / Світлана Вікторівна Шмалей. Київ, 2005. 479 с.

References

1. Vernadskyi, V. I. (2016). Biosfera i Noosfera [Biosphere and Noosphere]. Kyiv: Yakoboo, 576 p. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State Standard of Primary Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. Kramska, Z. M. (2018). Metodolohichni vymohy shchodo realizatsii pryntsypu kraieznavstva v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Methodological Requirements for Implementing the Principle of Local Studies in the Context of the New Ukrainian School]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky, Issue 12, 52-55 [in Ukrainian].

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 2(48) 2025

4. Konovalchuk, I. (2016). Teoretychni y tekhnolohichni aspekty formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Theoretical and Technological Aspects of Forming Environmental Competence in Primary School Students]. *Molod i rynek*, Issue 5, 20-24 [in Ukrainian].

5. Kuzma-Kachur, M. I., Horvat, M. V. (2019). *Osnovy kraieznavstva: navchalnyi posibnyk* [Fundamentals of Local Studies: A Textbook]. Kyiv: Lira-K, 256 p. [in Ukrainian].

6. Kostrytsia, M. Yu. (2002). Natsionalne kraieznavstvo: aktualni pytannia teorii i metodolohii [National Local Studies: Current Issues of Theory and Methodology]. In *Istorychne kraieznavstvo v systemi osvity Ukrainy: zdobutky, problemy, perspektyvy* [Historical Local Studies in the Ukrainian Education System: Achievements, Problems, Prospects]. Naukovyi zbirnyk. Kamianets-Podilskyi: Abetka-NOVA, 3-9 [in Ukrainian].

7. Lypova, L., Lukashenko, T., Malyshev, V. (2012). Ekolohichna kompetentnist osobystosti v umovakh fundamentalizatsii osvity [Environmental Competence of the Individual in the Context of the Fundamentalization of Education]. *Osvita rehionu: Politolohiia, psykholohiia, sotsialni komunikatsii*, Issue 3, 246 [in Ukrainian].

8. Matvieieva, N. O. (2013). Teoriia i metodyka vykhovannia: formuvannia ekolohichnoi kultury molodshykh shkoliariv [Theory and Methods of Education: Formation of Environmental Culture in Primary School Students]. *Ivano-Frankivsk*, 147 p. [in Ukrainian].

9. Marshytska, V. V. (2005). Sutnisni kharakterystyky ekolohichnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoï shkoly [Essential Characteristics of Environmental Competence of Primary School Students]. In *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi* [Theoretical and Methodological Problems of Educating Children and Students]. Collection of Scientific Works, Book 2, Issue 8, Kyiv, 20-24 [in Ukrainian].

10. Oboznyi, V. V. (2001). Kraieznavcha pidhotovka vchytelia: teoretychni i orhanizatsiino-praktychni aspekty [Teacher's Local Studies Training: Theoretical and Organizational-Practical Aspects]. Edited by Prof. L. P. Vovk. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 254 p. [in Ukrainian].

11. Tytarenko, L. M. (2007). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti studentiv biolohichnykh spetsialnostei universytetu [Formation of Environmental Competence of University Students in Biological Specialties]. PhD Thesis Abstract, Kyiv, 22 p. [in Ukrainian].

12. *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity* [Typical Educational Programs for General Secondary Education Institutions]. (2018). Kyiv: TD Osvita-TSENTR+, 240 p. [in Ukrainian].

13. Tronko, P. (2002). *Ukrainske kraieznavstvo v XX stolitti* [Ukrainian Local Studies in the 20th Century]. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].

14. Fedii, O., Makarenko, Ya., Miroshnichenko, T. (2022). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy ekolohichnoi stezhky [Formation of Environmental Competence in Primary School Students through the Ecological Trail]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*, Issue 26, 216-230 [in Ukrainian].

15. Pustovit, N. A., Prutsakova, O. L., Rudenko, L. D., Kolienkova, O. O. (2008). *Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti shkoliariv* [Formation of Students' Environmental Competence]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 64 p. [in Ukrainian].

16. Shmalei, S. V. (2005). *Systema ekolohichnoi osvity v zahalnoosvitnii shkoli v protsesi vyvchennia predmetiv pryrodnycho-naukovoho tsykladu* [System of Environmental Education in General Secondary School Through the Study of Natural Science Subjects]. Doctoral Dissertation, Kyiv, 479 p. [in Ukrainian].